

Створення окремих

непідприємницьких товариств в Україні

М. В. Менджул

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Закарпатського державного університету

У статті досліджено особливості створення таких непідприємницьких товариств, як професійні та творчі спілки, виділено два етапи в процесі їх створення, запропоновано зміни до Законів України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та «Про професійних творчих працівників та творчі спілки».

Ключові слова: непідприємницьке товариство, професійна спілка, творча спілка, створення, державна реєстрація.

В статье исследованы особенности создания таких некоммерческих товариществ, как профессиональные и творческие союзы, выделено два этапа в процессе их создания, предложено изменения в Законы Украины «О профессиональных союзах, их права и гарантии деятельности» и «О профессиональных творческих работниках и творческие союзы».

Ключевые слова: некоммерческое товарищество, профессиональный союз, творческий союз, создание, государственная регистрация.

The peculiarities of the establishment of such non-commercial societies as professional and creative unions were subject of the research in the article as well as two stages in the process of such establishment were identified, amendments to the Act of Ukraine

«About professional unions, their rights and guaranties of activities» and to the Act of Ukraine «About professional workers and creative unions» were proposed.

Keywords: *non-commercial society, professional union, creative union, establishment, state registration.*

У часті таких непідприємницьких товариств, як професійні та творчі спілки, в цивільних правовідносинах нерозривно пов'язана з набуттям ними статусу юридичних осіб. У зв'язку з цим, дослідження процесу створення окремих непідприємницьких товариств в Україні набуває особливої актуальності. Водночас науковці зосередили свою увагу переважно на дослідженні проблем створення підприємницьких товариств [1; 2; 3; 4; 5] та таких непідприємницьких товариств, як політичні партії [6]. Саме тому метою цієї статті є дослідження процесу створення таких непідприємницьких товариств, як професійні та творчі спілки.

Порядок створення професійних та творчих спілок регулюється Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), Законами України «Про об'єднання громадян», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок легалізації об'єднань громадян».

Створення непідприємницького товариства відбувається у визначеному чинним законодавством порядку, що становить систему дій засновників та державних органів, достатніх для набуття ним правосуб'єктності. В. Борисова вважає, що створення будь-якої юридичної осо-

би приватного права – це багатостадійний процес, який охоплює як фактичні дії засновників (розробка установчих документів тощо) і держави в особі певних органів (перевірка дій засновників тощо), так і юридичні дії зазначених осіб [7, с. 86]. І. М. Кучеренко зазначає, що цивільно-правові норми регулюють у процесі створення юридичної особи такі процедури: 1) встановлення організаційно-правової форми юридичної особи; 2) визначення порядку укладення установчого договору, розробки і затвердження статуту юридичної особи як установчого документа; 3) питання формування статутного капіталу (статутного фонду, пайового фонду); 4) визначення органів управління цієї юридичною особою, якщо законодавець надає змогу хоча б мінімального вибору; 5) встановлення засновниками (учасниками) мети і предмета діяльності, а також строку, на який створюється ця юридична особа; 6) вибір найменування юридичної особи; 7) деякі інші питання [8, с. 32].

Відповідно до частини 3 статті 36 Конституції України професійні спілки є видом громадських організацій, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Особливим видом об'єднань громадян є творча спілка, яку Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовтня 1997 р. визначає як добровільне об'єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, що має фіксоване членство і діє на підставі статуту (ст. 1). Науковці ще радянського періоду відзначали ознаки цих організацій, зокрема специфіку їхніх членів та спеціальну сферу діяльності, що вирізняють творчі спілки від інших видів об'єднань громадян, і водночас об'єднують в одну групу, проте вважали їх самостійним ви-

дом громадських організацій [9, с. 179; 10]. Російські науковці теж вважають творчі спілки видом громадських організацій [11, с. 261]. Н. П. Гаєва звертає увагу на те, що якщо об'єднанню професійних творчих працівників відмовлено у наданні статусу творчої спілки, вони вправі легалізувати своє об'єднання як громадську організацію [12, с. 147]. Хоча Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» прямо не визнає творчі спілки громадськими організаціями, ми вважаємо їх особливим видом громадських організацій.

Відповідно до статті 14 Закону України «Про об'єднання громадян» легалізація (офіційне визнання) громадських організацій є обов'язковою і здійснюється шляхом їх реєстрації або повідомлення про заснування. У разі реєстрації громадські організації набувають статусу юридичної особи. У процесі створення громадської організації як юридичної особи доцільно виділяти два етапи: 1) ініціативно-організаційний, що включає волевиявлення (ініціативу) засновників, яке виражається в прийнятті рішення про створення громадської організації на загальних зборах (конференція, з'їзд), розробку і затвердження статуту та формування органів управління; 2) реєстраційний, що передбачає легалізацію громадської організації та проведення державної реєстрації, унаслідок якої вона набуває статусу юридичної особи.

Перший етап створення таких громадських організацій, як професійні та творчі спілки, передбачає насамперед ініціативу фізичних осіб щодо створення громадської організації. Відповідно до статті 11 Закону України «Про об'єднання громадян» рішення про заснування громадської організації приймається установчим з'їздом (конфе-

ренцією) або загальними зборами. Для легалізації громадської організації відповідно до ч. 3 Положення про порядок легалізації об'єднань громадян, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 140, до реєструючого органу подається заява, підписана не менш як трьома засновниками об'єднання громадян або їх уповноваженими представниками. Закон України «Про об'єднання громадян» не передбачає кількість осіб, необхідну для створення громадської організації. «Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі», прийняті учасниками багатосторонньої зустрічі, організованої Радою Європи у Страсбурзі 5 липня 2002 р., та «Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec(2007)», прийняті Комітетом Міністрів 10 жовтня 2007 р., встановлюють, що дві чи більше особи повинні мати змогу створити неурядову організацію на основі членства. Більша кількість може вимагатися в разі набуття правосуб'єктності, але ця кількість не повинна встановлюватися на рівні, що перешкоджає такому створенню [13, с. 31]. Ми вважаємо, що в Україні мінімальна кількість фізичних осіб, необхідна для створення громадської організації, повинна встановлюватися законом, а не підзаконним актом. Наразі тільки стаття 8 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» встановлює, що творча спілка створюється групою професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва (всеукраїнська – у складі не менш як 100 осіб, регіональна (місцева) – не менш як 20 осіб), що мають у своєму доробку завершені та оприлюднені твори культури і мистецтва чи їх інтер-

претації. Водночас, на нашу думку, дана норма закону встановлює занадто велику мінімальну межу членів для створення всеукраїнської та місцевої творчих спілок. Саме тому, доцільно до ст. 8 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» внести зміни і встановити, що всеукраїнська творча спілка створюється у складі не менш як п'ятдесяти осіб, а регіональна (місцева) – не менше як десяти осіб.

Після прийняття рішення про створення засновники непідприємницького товариства розробляють установчий документ. Відповідно до статті 13 Закону України «Про об'єднання громадян» та ст. 15 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» професійні спілки можуть діяти на основі статуту або положення. На нашу думку, професійна спілка, яка набуває статусу юридичної особи, повинна діяти на основі статуту, на основі положення можуть діяти профспілки, легалізовані шляхом повідомлення про заснування.

Другий етап створення професійних та творчих спілок передбачає проведення легалізації та державної реєстрації. Відповідно до частини 4 статті 87 ЦК України юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації. Це положення поширюється на всіх юридичних осіб приватного права, у тому числі на професійні та творчі спілки. Науковці обґрунтовують адміністративно-правову природу реєстраційних відносин (між засновниками та реєструючим органом) [14, с. 135]. Водночас І. М. Кучеренко зазначає, що реєстрація юридичної особи не може бути віднесена до адміністративних актів, які мають опосередкований вплив на цивільні правовідносини, оскільки цей адміністративний акт названо як конституюючий [8, с. 36].

Відповідно до частини 4 статті 3 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» Міністерство юстиції України та його територіальні органи здійснюють реєстрацію (легалізацію) об'єднань громадян (у тому числі професійних спілок та їх об'єднань), благодійних організацій, політичних партій, творчих спілок та їх територіальних осередків, адвокатських об'єднань, торгово-промислових палат, асоціацій органів місцевого самоврядування, інших установ та організацій, визначених законом, та видають виписку з Єдиного державного реєстру, оформлену державним реєстратором у відповідному виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи. Порядок взаємодії органів юстиції з державним реєстратором у сфері передачі даних про зареєстровані об'єднання громадян, у тому числі професійні та творчі спілки, врегулював «Регламент передачі Міністерством юстиції та його територіальними органами Державним реєстраторам даних про юридичних осіб», затверджений наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Міністерства юстиції України від 27 лютого 2007 р. № 23/74/5.

Проведений аналіз дає нам підстави констатувати, що положення ст. 16 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» в частині «профспілка, об'єднання профспілок набувають права юридичної особи з моменту затвердження статуту (положення)» не відповідає ч. 4 ст. 87 ЦК України та ст. 3 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Рішенням Конституційного Суду України у справі про свободу утворення профспілок від 18 жовтня 2000 р. № 11-рп/2000 було визнано неконституційними положення ст. 16 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» в частині встановлення таких умов легалізації профспілок, які фактично пов'язують початок їх діяльності з моментом реєстрації у відповідних органах, що рівнозначно вимозі про попередній дозвіл на утворення профспілки. Своє рішення Конституційний Суд України обґрунтував тим, що встановлення реєстрації (із набуттям статусу юридичної особи) як єдиного способу легалізації перешкоджає реалізації права створювати професійні спілки «на основі вільного вибору їх членів» (ч. 3 ст. 36 Конституції України), оскільки громадяни можуть визнати за потрібне об'єднатися з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав у таку професійну спілку (як правило, нечисленну), яка не обов'язково повинна мати права юридичної особи. Незважаючи на внесення змін до ст. 16 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», вона продовжує суперечити Конституції України, Конвенції МОП «Про свободу асоціації та захист права на організацію» № 87, рішенню Конституційного Суду України у справі про свободу утворення профспілок від 18 жовтня 2000 р. № 11-рп/2000 та ЦК України.

Ми вважаємо необґрунтованими пропозиції таких народних депутатів Укра-

їни, як М. Я. Волинець, А. Л. Деркач та Ю. І. Єхануров, внести зміни до ч. 4 ст. 87, ч. 4 ст. 91 ЦК України, і фактично привести положення ЦК України у відповідність до положень ст. 16 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Водночас поділяємо позиції тих науковців, які вважають, що лише у разі легалізації профспілок у встановленому Законом України «Про об'єднання громадян» порядку вони набувають статусу юридичної особи і цим самим стають повноцінними учасниками цивільних правовідносин [15, с. 114].

На нашу думку, легалізація профспілок як виду громадських організацій повинна здійснюватися двома способами: а) шляхом повідомлення про заснування; б) шляхом реєстрації. До ст. 16 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» необхідно внести такі зміни: «Профспілки, їх об'єднання легалізуються шляхом реєстрації або повідомлення про заснування. Профспілка, об'єднання профспілок набувають статусу юридичної особи з моменту державної реєстрації».

Крім того, стаття 10 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» також повинна бути приведена у відповідність до Закону України «Про об'єднання громадян» і передбачати, що «легалізація творчих спілок є обов'язковою і здійснюється шляхом їх реєстрації або повідомлення про заснування».

Список використаної літератури

1. *Мавліханова Р. В.* Виробничі кооперативи як суб'єкти цивільного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Р. В. Мавліханова. – Харків, 2005. – 19 с.
2. *Марков В. І.* Створення та реєстрація суб'єктів підприємництва недержавного сектору економіки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 / В. І. Марков. – Донецьк, 2004. – 20 с.
3. *Черевко П. П.* Створення юридичних осіб приватного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / П. П. Черевко. – К., 2009. – 16 с.
4. *Татьков В. І.* Правова природа, склад і зміст установчих документів акціонерного товариства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / В. І. Татьков. – Донецьк, 2003. – 20 с.
5. *Яковлев Ю. В.* Командитні товариства як суб'єкти підприємницької діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Ю. В. Яковлев. – Х., 2001. – 20 с.
6. *Примуш М.* Право і утворення політичних партій / М. Примуш // *Право України.* – 2004. – № 1. – С. 22-25.
7. *Борисова В.* До проблем створення юридичних осіб / В. Борисова // *Вісник Академії правових наук України.* – 2002. – 2 (29). – С. 79-88.
8. *Кучеренко І. М.* Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: монографія / І. М. Кучеренко. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. – 328 с.
9. *Гражданское право: учеб. в 2-х т.* / [О. А. Красавчиков, Р. О. Халфина, А. Г. Кузнецова и др.]; под. ред. О. А. Красавчикова. – М.: Высшая школа, 1968. – Т. I. – 518 с.
10. *Торшенко А. А.* Общественные творческие художественные объединения в системе политической организации советского общества / А. А. Торшенко // *Правоведение.* – 1968. – № 2. – С. 116-120.
11. *Гражданское право: учеб. в 2-х т.* / [В. С. Ем, И. А. Зенин, Н. И. Коваленко и др.]; отв. ред. проф. Е. А. Суханов. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – Т. I. – 816 с.
12. *Гаева Н. П.* Проблеми правового забезпечення діяльності громадських організацій / Н. П. Гаева // *Правова держава: щорічник наук. пр. Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.* – К., 2000. – Вип. 11. – С. 146-154.
13. *Лациба М. В.* Чому нам потрібен новий закон «Про громадські організації» / М. В. Лациба, О. Ю. Вінніков, М. М. Слюсаревський. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2008. – 40 с.
14. *Додина Е.* Легализация общественных организаций в Украине / Е. Додина // *Юридический вестник.* – 2001. – № 3. – С. 134-138.
15. *Лилак Д.* Цивільна правосуб'єктність та правоздатність професійних спілок в Україні: колізійні проблеми правового статусу та майнових прав / Д. Лилак // *Право України.* – 1999. – № 7. – С. 112-115.